

Remissyttrande

Datum 2016-03-08

Diarienummer RS 4218-2015

Kulturdepartementet

103 33 Stockholm

Yttrande över ” Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design” (SOU 2015:88)

Västra Götalandsregionen har beretts möjlighet att yttra sig över *Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design*. Svaret koncentrerar sig kring regionernas möjliga roll i en kraftfull nationell politik där gestaltade livsmiljöer blir en angelägenhet för alla invånare i Sverige och som genomsyras av ett interkulturellt perspektiv.

Den första delen av yttrandet är en gemensam skrivelse från Västra Götalandsregionen, Region Skåne och Regionförbundet Västerbottens län med fokus på möjligheterna för regioner att ta ansvar för förslagen i betänkandet:

Vi noterar att utredningen bekräftar genomslaget och betydelsen av den förra nationella strategin för arkitektur, form och design men att intresset falnat med åren och att fokus idag ligger på helt andra frågor. Om utredningen menar allvar med att ”det krävs en bredare förankring i samhället, i politiken, hos näringslivet och invånarna för att på riktigt kunna leda in utvecklingen mot ett hållbart och demokratiskt samhälle” (s 66) är samspelet med regionerna, och i förlängningen kommunerna, A och O. Här finns den nära relation till invånare, civilsamhälle och folkrörelser som är nödvändig för att kunskapen och medvetenheten om gestaltad livsmiljö ska genomsyra samhället.

Sammanfattningsvis menar vi att följande bör vara en del av den svenska framtida arkitektur-, form och designpolitiken:

- En verkligt nationell politik för ett område som i så hög grad styr vår fysiska vardag måste ha en direkt närvaro och välutvecklade nätverk av aktörer på flera platser i landet.
- Ansvar för nationella uppgifter inom arkitektur, form och design ska av regeringen, alternativt den föreslagna myndigheten, kunna läggas på ett urval av regioner. Detta kan göras istället för att en eventuell ny myndighet upprättar egna regionala kontor på ett par orter i landet.
- Ansvar för nationella uppgifter måste utgå från regionernas specifika kompetens.
- I ett första skede bör ett par områden där det finns väletablerade institutioner och nätverk på regional nivå väljas ut.

En politik för och av hela Sverige

Vi instämmer i utredningens syn på att arkitektur, form och design formar människans livsmiljö och att den kan bidra till en hållbar samhällsutveckling och minska klyftor i samhället. Arkitektur, form och design är därför angelägenheter för hela Sverige. Det statliga arbetet och ansvaret kan därför inte koncentreras till en enda myndighet i Stockholm utan måste spridas till fler platser – först då blir gestaltad livsmiljö något som genomsyrar hela landet med den förankring i civilsamhället som utredningen efterlyser.

Styrning, inspiration och samarbete inte tillräckligt för ett brett genomslag

I betänkandet menar utredaren att de föreslagna nya målen ska styra och inspirera regioner och kommuner i genomförandet av en nationell politik (se sidorna 103 och 124). Vidare vill utredaren att den regionala närvaron ska vara stark och att den föreslagna myndigheten ska samarbeta med andra myndigheter, kommuner och branscher (se sidan 134). Detta menar vi är bra, men otillräckligt för att få reellt genomslag för en nationell politik som även arbetar underifrån.

Det är därför glädjande att den regionala kompetensen ges en betydande roll i betänkandet. Vi vill dock utmana begreppet ”regional kompetens”. Aktörer runt om i landet agerar på en såväl nationell som internationell arena och är ofta ledande inom sina specialismråden – att man bor och verkar utanför Stockholm gör inte att kompetensen blir mindre nationell. All denna kompetens bör tas tillvara och i vissa fall ges en formell nationell ställning. Genom att ge specialister runt om i landet nationella uppdrag stärks förankringen och nätverken i hela landet, vilket ger bättre beslutsunderlag och en större verktygslåda att hämta idéer från. Dessutom underlättas den långsiktiga implementeringen av den nationella politiken om det är fler aktörer som själva har fått bidra i arbetet.

Däremot är vi tveksamma till att arbetet nödvändigtvis måste ske inom ramarna för kultursamverkansmodellen. De riktade nationella uppdragen från staten bör kunna ges direkt från regeringen (alternativt den föreslagna myndigheten) utan att gå via Statens kulturråd (se sidan 138).

I utredningen uppmärksammas behovet av breddad rekrytering och utbildningarnas roll. Vi noterar att betydelsen av eftergymnasiala utbildningar helt saknas i utredningen. I regionerna finns värdefulla erfarenheter om hur dessa utbildningar varit framgångsrika i att kompetensutveckla nyanländas ofta unika hantverkskunskaper och matcha dem med marknadens behov, en erfarenhet som vi gärna bidrar till att utveckla tillsammans med staten.

Vi saknar i utredningen ett resonemang om den interkulturella dialogens betydelse för att skapa gestaltade livsmiljöer som berör hela Sveriges befolkning. Regionerna har ofta kommit långt i att skapa denna interkulturella dialog med satsningar inom form och design som redskap. Det perspektivet måste införlivas i de noder som kan bli en del av den statliga myndighetens regionala uppdrag.

Stora förändringar kräver bred förankring för att undvika konflikter

Sverige står inför en av de största investeringarna i infrastruktur och bostäder på kanske ett sekel. Höghastighetståg kommer att krympa de upplevda avstånden

mellan många städer och förtätningen med fler bostäder ska bidra till utveckling och tillväxt i växande regioner. Den senaste tidens stora flyktingmottagande kommer att öka förändringstakten i synen på vår gemensamma livsmiljö och hur den bör utformas. Särskilt i regioner som tar ett stort ansvar för mottagandet. Men denna stora omvandling av samhället medför också en risk för ökade konflikter mellan olika intressen. När stat, regioner och kommuner nu satsar hundratals miljarder på denna samhällsomvandling krävs en nationell politik som förstår, underlättar och förbättrar dessa processer. Ett villkor för att kommunerna ska få del av större investeringar i infrastruktur är att man bygger nytt, och här blir kommunernas och regionernas ansvar och förmåga att tänka i termer av gestaltad livsmiljö helt avgörande.

Relationen mellan storstad och landsbygd återkommer vid ett par tillfällen i utredningen. Vi instämmer i utredningens förslag att staten bör stimulera regioner och kommuner att ta fram program för arkitektur, form och design (sid 150, 246), och vi tror att regionerna kan spela en viktig roll när det gäller att samordna och stimulera utvecklingen i kommunerna.

Vi menar att en socialt hållbar arkitektur-, form- och designpolitik kan öka människors möjlighet till engagemang och påverkan på de förändringar som sker. När hela landet berörs i dessa omfattande samhällsbyggnadsprocesser och omvandlingar av samhället krävs ett brett deltagande från olika samhällsgrupper och flera regioner samt att man inkluderar olika erfarenheter och lösningar. Ett så brett perspektiv kan helt enkelt inte täckas in av enbart en centralt placerad myndighet.

Ge utvalda regioner riktade nationella uppdrag

Efter 1974 års kulturutredning samt införandet av kultursamverkansmodellen 2010 som samordnar statligt och regionalt ansvar är det dags för ett tredje steg. Flera regioner har redan utvecklat särskilda kompetenser och några har redan vissa mindre nationella uppdrag. I Västra Götaland har t.ex. Röhsska museet, med finansiering av Göteborgs stad och Västra Götalandsregionen, sedan tidigare ett nationellt nätverksansvar inom området konsthantverk och design. Textilmuseet i Borås besitter unika samlingar och värdefull kompetens. I Västra Götalands regionala kulturplan 2016-2019 anges en satsning på Röhsska och hela området arkitektur, form och design som en av huvudpunkterna. Statens centrum för arkitektur- och design (Arkdes) har under 2015 fått medel för att driva projektet *Produktion och konsumtion i ett hållbart Norden* tillsammans med bl.a. Form/Design Center i Malmö. I Malmö drivs Moderna Museet Malmö med medfinansiering av Region Skåne och Malmö stad. I Umeå ligger de internationellt välrenommerade institutionerna Bildmuseet och Designhögskolan samt Arkitekthögskolan samlade vid Konstnärligt campus, bara för att nämna några exempel.

Åren 1999–2001 hade Riksantikvarieämbetet medel för att tillsammans med länsstyrelserna i Stockholm, Göteborg och Malmö genomföra projektet *Storstadens arkitektur och kulturmiljö*. Allt fler regioner har sedan dess tagit över ansvaret för bl.a. regional utveckling från länsstyrelserna. Därmed bör de kunna axla ett större nationellt ansvar även på andra områden. På samma sätt som länsstyrelserna har olika riktade uppdrag och landets universitet och högskolor

delvis olika inriktning bör regionerna kunna ansvara för riktade nationella uppdrag inom arkitektur, form och design.

Det är därför nödvändigt att regeringen som ett led i en offensiv politik bejakar det väl utvecklade kunnande som finns i hela landet. Kunskaper som bör komma hela Sverige till nytta. Staten bör formalisera sitt samarbete med existerande regionala centra och göra dessa till en del av den statliga myndighetsuppgiften inom arkitektur form och design.

Kvalitetssäkring av nationella uppdrag som genomförs av regioner

För att säkerställa att de regioner som ska genomföra uppgifterna har den kompetens som krävs och för att fördelningen av uppdrag och ansvar inte ska bli föremål för regionalpolitiskt rättvisetänkande måste den utgå från kriterier som garanterar bästa utförande av respektive uppgift.

De regionala resurscentra som skulle kunna utföra uppgifterna har redan idag följande styrkor:

- Utmärkta professionella nätverk som inkluderar fristående aktörer och branschföreträdare.
- Pedagogisk kompetens och en väl utvecklad publik verksamhet.
- Bredd och spetskompetens inom berörda profilområden.
- Väletablerade internationella samarbeten som en strukturerad och långsiktig del av verksamheten.
- Formaliserade samarbeten med universitet och högskolor kring utbildning och forskning som inbegriper både ett branschperspektiv och ett medborgarperspektiv.
- Kontinuitet, stabilitet och långsiktighet i de institutioner och verksamheter som arbetar med arkitektur, form och design.

Utöver det gemensamma remissvaret vill Västra Götalandsregionen lägga till följande punkter:

- När det gäller frågan om den **statliga myndigheten** så ställer vi oss frågande till att lägga ner en myndighet för att bilda en annan. Om problemet med den gamla myndigheten är att intresset för frågorna falnat torde det finnas bättre metoder. Vi tror inte heller att inrättandet av en **riksarkitekt** är rätt botemedel mot att frågorna tappat i aktualitet.
- Vi noterar med glädje att Västra Götalandsregionens **arkitekturkonsulent** och arbetet med att intressera barn och unga för frågor om arkitektur och miljö lyfts fram på flera ställen i betänkandet. Arkitekturkonsulenterna i Göteborg och Västra Götalandsregionen har gemensamt utvecklat arbetet med arkitekturpedagogik och skapat ett nätverk med arkitektur- och designpedagoger. Det är arkitekter och formgivare med kunskap om att kommunicera arkitektur och design och arbeta i processer med barn och unga som medskapare. Arkitekturpedagogik har två syften, det ena är *att kommunicera arkitektur*, det andra är *att ge verktyg att delta i demokratiska processer* när det gäller planeringen

och byggandet av vår fysiska miljö. Dessa båda syften hänger samman, för att kunna vara medskapande behövs det en förståelse och kunskap om arkitektur. Genom arkitekturpedagogik inspireras barn och unga till ett kritiskt och kreativt sätt att tänka kring arkitektur och miljö. Det handlar om att ge unga verktyg till att upptäcka sin närmiljö och att tolka den för att de i förlängningen ska kunna vara med och påverka. Det är ett arbete som vi kan tänka oss att utveckla, gärna tillsammans med staten.

- Vi saknar verkligt fokus på **hållbarhetsfrågorna** i betänkandet, frågor som är högprioriterade i *VG2020, strategi för tillväxt och utveckling i Västra Götaland*. Vi har gjort många insatser under åren för att lyfta designfrågorna i upphandlings- och gestaltungsprocesser: projekten Design med omtanke (omsorgsfull designmetodik i arbetet med offentliga miljöer), Gröna listan (upphandlade kvalitetsmöbler med hårda miljökrav som numera används i vår egen organisation och inom många kommuner) och nu senast flera RE:design-processer för att återanvända möbler, tyger och kläder på ett resurseffektivt sätt. Dessa innovationer borde med statens hjälp kunna spridas och användas av fler.
- Ett fundamentalt sätt för att planera fram en gestaltad livsmiljö på kommunal nivå heter **förvaltningsövergripande planering**. Det finns flera kommuner i Västra Götaland som kommit långt när det gäller samplanering av offentliga miljöer. I Fyrbodals kommunalförbund (Bohuslän, Dalsland) har man drivit ett arbete som lett till att samtliga fjorton kommuner antagit ett gemensamt styrdokument för offentliga miljöer – ”Offentlig miljö som konstform”. Det har inte bara lett till att kommunerna blivit bättre beställare av arkitektur- och gestaltungsuppdrag, utan till att tekniska/funktionella, estetiska och sociala perspektiv vägs samman redan från början.
- Vidare saknar vi förslag kring hur en **medborgardialog och interkulturell dialog** kan berika de gestaltade livsmiljöerna. Västra Götalandsregionen har tagit initiativ till en plattform för interkulturell dialog med representanter från kommuner, högskola och universitet. Dessa erfarenheter måste byggas in i arbetet med gestaltade livsmiljöer, och här kan vi bidra med kunskap och erfarenhet. Vi saknar också exempel på hur nya sociala rörelser och deras engagemang får en plats i arkitektur- och designpolitiken. ”En ny politik på området ställer också högre krav på dialog och delaktighet än tidigare”, heter det på sidan 106, men utvecklas inte vidare. Här visar inte minst många slöjdprojekt med DIY-prägel på hur interkulturell dialog och delaktighet kan stärka den sociala hållbarhet genom att arrangera möten med slöjd- och hantverksteman. Ett exempel är vår egen förvaltning, Västarvets, projekt Ta i hand – ett projekt som vill bygga broar och skapa möten genom handens skapande och som handlar om slöjd, möten och människor. I Västra Götaland finns även kunskap och erfarenhet från metoder som Cultural Planning och projektet Kreativa kraftfält som är relevanta för området. Här pågår redan erfarenhetsutbyten och utvecklingsarbete genom konferenser om stadsutveckling som t ex den aktuella Nordic Urban Laboratory.

- Arkitektur i skolan är ett sätt för **barn och unga** att lära om arkitektur och bli delaktiga i samhällsutvecklingen. När arbetet kopplas ihop med kommunens pågående stadsutvecklingsprojekt får det relevans och förankring i något verkligt, vilket leder till ett gemensamt fördjupad lärande för alla deltagare (elever, lärare, arkitekter, planerare och förvaltare...). I Västra Götaland finns en rad kommunala exempel (Ale, Vara, Göteborg m fl) på hur barn involverats i stadsbyggnadsprojekt i syfte att utveckla verktyget för barnkonsekvensanalys (BKA). Vi arbetar gärna på statens uppdrag för att ge fler kommuner möjlighet att arbeta med verktyget (naturligtvis i samarbete med SKL).
- I resonemangen om **breddad rekrytering** (s 212) nämns endast universitet och högskola – de eftergymnasiala utbildningarnas roll saknas helt i betänkandet. Västra Götalandsregionen stöttar ett antal eftergymnasiala utbildningar på konst- och kulturområdet där uppdragen bland annat fokuserar på breddad rekrytering. Utbildningarna täcker mode (Borås, Göteborg), konsthantverk (Göteborg och Lidköping), samt slöjd och trähantverk (Tibro m fl). Utbildningarna har dessutom varit framgångsrika i att kompetensutveckla nyanländas ofta unika hantverkskunskaper och matcha dem med marknadens behov. Utbildningarna vittnar om nyanländas ofta unika hantverkskunskaper (skinn, trä, pärlsömnad med mera) som ofta är anställningsbara efter vissa kompletteringar. Dessa är viktiga ingångsportar till högre utbildningar.

Dessutom **saknas folkbildningsperspektivet** i resonemanget som torde ha en viktig roll för breddad rekrytering. Vi instämmer dock i att det är av stor betydelse att studenter inom grundutbildningar inom arkitektur, form och design får större insikt i holistiska tvärvetenskapliga perspektiv och ges bättre förutsättningar att tänka i termer av gestaltad livsmiljö i relation till samhällsutvecklingen och dess utmaningar.

- Vi ser positivt på utredarens bedömning om att se över möjligheterna för att bygga upp en **infrastruktur för forskningsnätverk** inom konsthantverk, slöjd och hantverksområdet samt en kraftsamling i kunskapsbyggandet om det hållbara samhället genom en särskild forskningsutlysning för områdena. Inom området finns en mångfald olika discipliner och aktörer, inom slöjd & hantverk, exempelvis Hantverkslaboratoriet – nationellt centrum för kulturmiljöns hantverk och Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. Västra Götalandsregionens kulturnämnd och Nämnden för hemslöjdsfrågor har också redan en överenskommelse om att gemensamt stärka slöjdområdet som kulturarv och näring samt utifrån estetiska och sociala perspektiv såsom integration, vidgat deltagande och kulturell mångfald. Ett strategiskt samarbete med Göteborgs universitet, Västra Götalandsregionen och Nämnden för hemslöjdsfrågor i forsknings- och utvecklingsfrågor ska också utvecklas och skulle kunna utgöra ett viktigt strategiskt samarbete, kanske med nationellt uppdrag.

Vi menar slutligen att om arkitektur, form och design-området tappat i intresse och engagemang, borde slutsatsen inte vara att på detta vis förtunna målen för politikområdet. Snarare borde statens metoder för att leva upp till de redan existerande och kraftfulla målen bli bättre genom ett brett samarbete med regioner och kommuner. Skriv in barn- och unga-perspektivet i målen (med hänvisning till FN:s artiklar om barns rätt till fritid, vila, lek och att påverka de processer som rör dem) och samarbeta med oss kring utformandet – kanske i form av ett särskilt uppdrag för det perspektivet!

Regionstyrelsen
Västra Götalandsregionen

Johnny Magnusson
Regionstyrelsens ordförande

Ann-Sofi Lodin
Regiondirektör